

Một số tác động của kinh tế thị trường đến việc thực hiện các chức năng của gia đình hiện nay

PHẠM THỊ BÌNH

ThS, Đại học Vinh

Ở nước ta, kinh tế thị trường (KTMT) định hướng xã hội chủ nghĩa (XHCHN) đang tác động mạnh mẽ, tạo ra những biến đổi sâu sắc cho cả xã hội và gia đình. Đối với gia đình, sự tác động ấy mang tính chất toàn diện, tuy nhiên, nó được biểu hiện rõ nhất trong việc thực hiện các chức năng cơ bản của gia đình với nhiều phương diện, khía cạnh khác nhau cả tích cực và tiêu cực.

Trong điều kiện KTMT, mặc dù đã có rất nhiều biến đổi, nhưng gia đình Việt Nam vẫn là đơn vị kinh tế quan trọng của xã hội và là hình thức sản xuất - kinh doanh phổ biến với hơn 11 triệu hộ ở nông thôn và hàng chục vạn hộ ở đô thị. Tuy nhiên, gia đình không còn là đơn vị sản xuất khép kín, tự túc, tự cấp như trong truyền thống mà là một đơn vị sản xuất - kinh doanh đa dạng, năng động với nhiều ngành nghề và hình thức tổ chức. Hiện nay, ở nông thôn, xuất hiện ngày càng nhiều những chủ hộ gia đình sản xuất - kinh doanh giỏi, những nông dân điển hình tiên tiến, chủ trang trại, chủ doanh nghiệp tư nhân, chủ xưởng sản xuất hàng thủ công, mỹ nghệ, gia công hàng xuất khẩu thành đạt... Những nhân tố mới này, đang giữ vai trò tích cực trong quá trình công nghiệp hóa

(CNH), hiện đại hóa (HĐH) nông nghiệp, nông thôn. Không chỉ đơn thuần là đơn vị sản xuất - kinh doanh, do nhu cầu ngày càng tăng của các thành viên, gia đình đang trở thành một đơn vị tiêu thụ quan trọng của xã hội. Chính sức mua của hàng chục triệu gia đình với những nhu cầu hết sức phong phú, đa dạng hiện nay, gia đình đang góp phần tích cực tạo ra một thị trường nội địa rộng lớn cho sản xuất, tạo ra những động lực mới cho sản xuất xã hội.

Do kinh tế phát triển, nhìn chung đời sống vật chất và tinh thần của các gia đình được nâng lên rõ rệt. Điều đó đã tạo những điều kiện thuận lợi để các gia đình thực hiện tốt hơn chức năng sinh sản, tái sản xuất con người. Cùng với đời sống ngày càng khá hơn, mô hình gia đình ít con,... đã đưa đến thực tế là, trẻ em

ngày nay đang được gia đình tạo cho những điều kiện tốt nhất với khả năng của mình trong việc chăm sóc sức khỏe, giáo dục, phát triển cả về thể chất và tinh thần. Chính tác động của KTMT đã dẫn đến những thay đổi về mục tiêu, nội dung và phương pháp giáo dục gia đình theo hướng tích cực, hiện đại. Xã hội đang đòi hỏi gia đình phải góp phần cung cấp những người lao động có sức khỏe, có tri thức, có kỹ năng nghề nghiệp, có văn hóa và đạo đức, tôn trọng luật pháp, năng động, sáng tạo, dám nghĩ, dám làm, dám chịu trách nhiệm... Nghĩa là, trong điều kiện xã hội mới, đòi hỏi giáo dục gia đình cần chủ động, tích cực đào tạo những con người mới phát triển toàn diện và trực tiếp góp phần cung cấp nguồn nhân lực chất lượng cao cho sự nghiệp đẩy mạnh CNH, HĐH.



Cùng với quá trình giao lưu hội nhập và dân chủ hóa xã hội, đời sống gia đình Việt Nam cũng có rất nhiều thay đổi. Nhu cầu tâm - sinh lý, tình cảm của các thành viên gia đình cũng ngày càng được thỏa mãn tốt hơn. Biểu hiện nổi bật là quan hệ bình đẳng (nhất là bình đẳng giới), dân chủ, chia sẻ, tôn trọng lẫn nhau trong gia đình được đề cao. Những khó khăn, áp lực xã hội đối với các thành viên được cảm thông, cùng hỗ trợ, giúp đỡ nhau vượt qua trên cơ sở tình yêu thương, sự hy sinh vì nhau của vợ chồng, cha mẹ, con cái, anh em trong gia đình.

Kinh tế thị trường thời gian qua, thực tế đã mang lại những điều kiện thuận lợi cho gia đình trong việc thực hiện các chức năng cơ bản của mình; từng bước góp phần củng cố và xây dựng gia đình bền vững, là tế bào, là cơ sở của xã hội. Tuy nhiên, KTTT với mặt trái của nó cũng đã và đang có những tác động tiêu cực đến việc thực hiện các chức năng cơ bản của gia đình Việt Nam. Trong KTTT, kinh tế hộ gia đình rất dễ bị tổn thương trước sự chi phối khắc nghiệt của quy luật cạnh tranh. Sự phân hóa giàu nghèo giữa các hộ ngày càng gia tăng, không chỉ giữa nông thôn và thành thị, mà ngay cả ở các gia đình nông thôn sự phân hóa cũng diễn ra hết sức gay gắt. Với nhiều lý do khác nhau, không ít gia đình rơi vào tình trạng bần cùng. Hệ quả là tệ nạn xã hội gia tăng,

trẻ em thất học, hư hỏng, người già bị bỏ rơi, các quan hệ đạo đức gia đình xuống cấp,... Bên cạnh đó, do chạy theo lợi nhuận, đồng tiền nhiều gia đình đã làm ăn bất chính, vi phạm pháp luật, gây ô nhiễm môi trường, chà đạp lên đạo đức, luân thường, đạo lý,... điều này không chỉ gây ra những hậu quả nghiêm trọng cho xã hội, mà còn đưa đến những hậu quả khốn lường cho gia đình.

Do bị cuốn vào guồng quay của đồng tiền, theo đuổi các lợi ích kinh tế, nhiều gia đình “quên lãng” việc chăm sóc và giáo dục trẻ em, nhất là giáo dục đạo đức, lối sống. Hơn thế, cùng với sự xuống cấp của đạo đức xã hội, sự gia tăng các tệ nạn xã hội, do những lệch lạc của hoạt động văn hóa, tinh thần, ta thấy trên không ít phương tiện truyền thông đại chúng, những sản phẩm văn hóa truyền bá lối sống thực dụng, trò chơi bạo lực, kích dục, băng hoại đạo đức, lối sống vị kỷ,... đang từng ngày, từng giờ tác động lôi kéo trẻ em tham gia vào các tệ nạn xã hội, bị tiêm nhiễm những thói hư, tật xấu của một xã hội đang chuyển đổi. Trẻ em phạm tội, nghiện hút, mại dâm, trộm cắp, lừa đảo, cờ bạc và gây trọng án,... không chỉ là nỗi lo của các gia đình mà trở thành nỗi bức xúc của cả xã hội.

Ngoài ra, KTTT còn có những tác động xấu đến đời sống gia đình ở các khía cạnh như tỷ lệ thành viên các gia đình phạm tội ngày càng gia

tăng, nhiều gia đình tham gia các hoạt động phi pháp, tệ nạn ngoại tình, ly hôn, mâu thuẫn gia đình ngày càng gay gắt,... Bên cạnh đó, do kinh tế phát triển, nhiều gia đình xuất hiện nhu cầu sinh thêm con, nhất là con trai với sự trợ giúp của khoa học - công nghệ mới; một mặt, dẫn đến nguy cơ tăng dân số trở lại; mặt khác, dẫn tới tình trạng phá vỡ tỷ lệ cân bằng giới tính ở trẻ sơ sinh và sẽ để lại những hậu quả lâu dài về mặt xã hội (tỷ lệ hiện là 112 bé trai/100 bé gái, trong khi, tỷ lệ bình thường là 107 bé trai/103 bé gái)...

Như vậy, sự phát triển KTTT định hướng XHCN đã và đang tác động một cách toàn diện đến các chức năng của gia đình. Sự tác động đó có cả mặt tích cực và cả mặt tiêu cực. Cùng với việc tạo ra những điều kiện, tiền đề kinh tế - văn hóa - xã hội cho việc thực hiện ngày càng tốt hơn các chức năng cơ bản trong gia đình, qua đó nâng cao chất lượng cuộc sống gia đình và đóng góp tích cực cho sự phát triển của xã hội, KTTT có thể gây ra những ảnh hưởng không tốt hoặc có thể đưa đến những thách thức, nguy cơ đối với việc thực hiện các chức năng của gia đình nói riêng và sự tồn tại, phát triển của gia đình nói chung. Dưới tác động của KTTT hiện nay, các chức năng của gia đình Việt Nam đang vận động, biến đổi mạnh mẽ, vì thế việc thực hiện các chức năng của gia đình cũng sẽ có nhiều thay đổi.

Để phát huy những tác động tích cực, hạn chế tác động tiêu cực của KTTT tới việc thực hiện các chức năng cơ bản của gia đình, cần thực hiện một số giải pháp sau:

Thứ nhất, tuyên truyền, giáo dục nhằm nâng cao nhận thức về tác động tích cực và tác động tiêu cực của KTTT đến việc thực hiện các chức năng gia đình hiện nay. Trên cơ sở nâng cao nhận thức, mỗi người, mỗi gia đình sẽ thay đổi hành vi, chủ động phát huy tác động tích cực và tận dụng được những cơ hội, những điều kiện thuận lợi do KTTT mang lại, đồng thời biết cách phòng, chống, ngăn ngừa có hiệu quả những tác động tiêu cực, bất lợi của KTTT đến quá trình thực hiện các chức năng của gia đình.

Thứ hai, hoàn thiện thể chế KTTT định hướng XHCN nhằm phát huy tác dụng tích cực, giảm thiểu tối đa tác động mặt trái của KTTT đối với xã hội nói chung và gia đình nói riêng. Muốn vậy, cần đẩy mạnh quá trình tái cấu trúc nền kinh tế, phát triển và hoàn thiện các loại thị trường, đẩy mạnh và phát huy tác dụng của cơ cấu kinh tế nhiều thành phần, trong đó có kinh tế hộ gia đình; đổi mới và hoàn chỉnh hệ thống pháp luật về kinh tế; tăng cường vai trò lãnh đạo của Đảng và hiệu lực quản lý của Nhà nước. Đặc biệt, cần đẩy mạnh sự nghiệp CNH, HĐH nông nghiệp, nông thôn bởi đó là địa bàn sinh sống của hơn 11 triệu hộ gia đình.

Thứ ba, tiếp tục thực hiện có hiệu quả chính sách giải quyết việc làm, giảm tỷ lệ thất nghiệp, tạo nhiều việc làm mới ở nông thôn, đa dạng hóa các nguồn thu nhập cho gia đình. Đây là một trong những mục tiêu hàng đầu của công cuộc xây dựng và phát triển kinh tế hiện nay bởi nó trực tiếp góp phần tăng thu nhập và ổn định kinh tế cho các gia đình. Tạo ra nhiều việc làm, đa dạng hóa các nguồn thu nhập, đó vừa là thế mạnh của KTTT, nhưng cũng là thách thức đối với người lao động. Nếu giải quyết tốt vấn đề này, sẽ là cơ sở để các gia đình ổn định được đời sống, phát triển bền vững và lành mạnh.

Thứ tư, tiếp tục thực hiện các chính sách xóa đói, giảm nghèo bền vững đi đôi với chăm lo y tế, giáo dục và bảo đảm an sinh xã hội. Trong điều kiện phát triển KTTT, đây là chính sách có ý nghĩa to lớn trong việc thực hiện công bằng xã hội, cải thiện điều kiện sinh sống của các gia đình nghèo. Đó cũng là tiền đề để các gia đình tự đứng vững bằng đôi chân của mình để vượt qua khó khăn, ổn định và phát triển được trong cơ chế thị trường. Hệ thống các chính sách về văn hóa, giáo dục, y tế, bảo hiểm... tiếp tục được thực hiện sẽ hỗ trợ và tạo ra những điều kiện thuận lợi cho quá trình thực hiện các chức năng của gia đình.

Thứ năm, tiếp tục đẩy mạnh phong trào xây dựng gia đình văn hóa nhằm tạo ra

“bộ lọc” loại bỏ tác động tiêu cực của KTTT đến việc thực hiện các chức năng gia đình. Xây dựng gia đình văn hóa không thể tách rời việc trang bị cho các thành viên gia đình ý thức và kỹ năng phòng, chống sự xâm nhập của các tệ nạn xã hội, khả năng tự bảo vệ trước những tác động bất lợi của môi trường sống trong KTTT. Quá trình xây dựng gia đình văn hóa mới phải gắn liền với những giải pháp nâng cao vai trò, vị thế người phụ nữ và được đặt trong mối quan hệ đoàn kết với hàng xóm, láng giềng, cộng đồng nơi cư trú.

Thứ sáu, nâng cao vai trò của các tổ chức chính trị - xã hội nhằm xây dựng môi trường văn hóa lành mạnh theo hướng phát huy tác động tích cực, hạn chế tác động tiêu cực của KTTT đến việc thực hiện chức năng gia đình. Sự tham gia tích cực và có hiệu quả của các tổ chức chính trị - xã hội, các tổ chức đoàn thể và cộng đồng sẽ tạo nên một môi trường xã hội lành mạnh hỗ trợ, giúp đỡ các gia đình tận dụng và phát huy được những cơ hội, những tác động tích cực do KTTT mang lại; đồng thời, có đủ khả năng, sức đề kháng để phòng, chống những tác động xấu, vượt qua khó khăn, thực hiện tốt các chức năng để củng cố và xây dựng gia đình, góp phần xây dựng đất nước ngày càng giàu mạnh.■